

I F J Ú S Á G T A N U L M Á N Y

MIT OLVAS A DIÁKSÁG?

DIÁKÉVEIM legkedvesebb emlékei közé tartoznak azok a felejthetetlen órák, amikor Cooper indiánjainak, Verne világjáróinak kalandjait – asztalom fiókjába rejtett könyvekből (nehogy a felvigyázó idősebb iskolatárs: a „duktor“ észrevegye!) – lélegzetvisszafojtva olvastam. Hiába kaptak rajta, hiába büntettek, Verne munkáit az utolsó betűig elolvastam. S ha később érdeklődésem más könyvek felé is irányult s lekicsinylő mosolygással tekintettem egy-egy holdrakétával és léggömbökkel telerajzolt, foszlott fedelű könyvre, ez nem, jelentett hűtlenséget, a könyv mindig mágneses erővel vonzott. És kit nem vonzott, melyik diákot nem érdekelt száz tankönyvnél és kötelező olvasmánynál is jobban valamely felfedező út leírása, a kezébe kerülő Jókai-regény vagy az Egri csillagok?

„A mai kisebbségi magyar diák ne töltsen az idejét regényolvasással, hanem tanuljon; úgy sincs elég ideje még a tanulásra sem.“ – halljuk lépten nyomon a nagyhangú ítéletet. Azt mondhatnók: közszelleme van annak a hamis nézetnek is, hogy a diákság – kevés kivételtől eltekintve – nem is olvas. Mily nagy tévedés! Épp az utóbbi időben jelent meg az a könyv, mely megállapítja, hogy a magyarországi diák havonta átlag hét és fél könyvet olvas el. Ha fáradságot nem kímélve, mi is körülnézünk diákjaink olvasmányai között, megállapíthatjuk, hogy a kisebbségi magyar diák – bármennyire kevés ideje is van – szintén olvas, és pedig szorgalmasan. Az elterjedt téves nézetnek semmi tárgyi alapja nincs, legfőnnebb csak bűne van, mert az irányítás elhanyagolása miatt az olvasmányok igen sok esetben haszontalan, sőt káros jellegűek.

Az ifjúság olvasmányainak kérdése ma igen jelentős nevelésügyi problémává kezd növekedni. „A könyv pedagógiai jelentősége – olvassuk egy fejtegetésben – nagyobb, mint képzeltük, építő és romboló munkájának, hasznának és kárának tüzetes kivizsgálása, régi szerepébe, a pedagógiai szolgálatába való visszakényszerítése halaszthatatlan.“ Egyrészt ez a tény s az a kíváncsiság: vajjon egy kisebbségi magyar középiskola diákjai mit olvasnak, másrészt a szolgálat vágya, hogy rámutathassunk egy légből kapott álláspont tarthatatlanságára, únszolt a kezdő lépést megtenni e területen s kísérletképpen körkérdést adtam fel diákjainak.

A KÖRKÉRDÉS első problémája: szeret-e olvasni a mai diák? A megválaszolt kérdés: *Melyek legkedvesebb olvasmányaid?*

A kis *elsőosztályos* gimnázisták 30 százaléka May Károly utazásait, 25 százaléka meséskönyveket, 20 százaléka Robinzon történetét és 5 százaléka Verne gazdag képzelettel megírt regényeit olvassa a legszívesebben. A fiuknak mindössze egyötöde vallotta azt, hogy nem szeret olvasni. Ámde ez a számadat is csak viszonylagos: nem szeret még olvasni. Hiszen a második osztályban a tanulóknak mindössze csak egyhuszada nem olvas s a következő osztályokban ez a kis nem-olvasó hányad is elenyészik: itt már mindenki olvas.

A *másodikos* diák meséskönyvet már nem olvas, képzeletvilágát kalandos utazások, indiántörténetek foglalkoztatják. A fiúk 40 százaléka Verne regényeit, 15 százaléka Gulliver utazásait, 10–10 százaléka Az utolsó mohikán-t s Robinzon Crozue-t, 5–5 százaléka Tamás úrfi kalandjait és May Károly indiántörténeteit olvassa. Sőt akadnak, akik a Pál-utcai fiuk-ért rajonganak. Ez a 10 százalék a fejlettebb, olvasottabb fiuk közül kerül ki, akiknek képzeletvilágát sokkal inkább betölti egy hozzájuk hasonló regényalak, – Nemecekre gondolunk, – mint az a tudós, aki a holdba akar repülni, vagy a sziou-indiánok főnökének nemes és nagyszerű egyénisége.

A *harmadik osztályosok* érdeklődési köre tovább tágul, A Pál-utcai fiuk-at mind többen és többen veszik kezükbe, egyesek már Sienkiewicz Quo vadis?-át, mások Dumas regényeit, főként a Gróf Monte Cristo-t kedvelik meg. Továbbra is Verne vezet (30 százalék), utána következik May Károly (25), Pál-utcai fiuk (20), Robinzon (10), Gulliver, Quo vadis? és Gróf Monte Cristo (5–5 százalék).

A *negyedik osztályosok* legkedvesebb olvasmányai között még mindig uralkodnak az útleírások, indiántörténetek (May Károly, Cooper, Verne), Tarzan itt lép fel. A történelmi regényeket is kezdik megkedvelni. Robinzon iránt mind kisebb és kisebb az érdeklődés. Biztató jelként szerepelnek Tóth Tihamér könyvei, sőt egynéhányan Bangha páter ifjúsági regényéért rajonganak. Az arányszámok máskülönbben így alakulnak: May Károly 25, Verne 20, „Tarzan“ és Jókai történelmi regényei 10–10, Cooper, „Buda hőse“ (Donászy), „Három testőr“ (Dumas), Dickens, P. Bangha: Quadeloupe 5–5, Tóth Tihamér 4, „Quo vadis?“, Robinzon és Alja Rachmanova 2–2 százalék.

A tizenötödik év (*ötödik osztály*) átmenet a felnőttek olvasmányai felé. Jobbára romantikus történelmi regényeket olvasnak a legszívesebben, néhányukat azonban a szórakoztató olvasmányoknál is jobban érdekli a híres feltalálókról vagy a csillagok világáról szóló könyv. Itt üti fel a fejét aztán a detektív-regény, hogy állandó olvasótábor hódítson magának, olvasótábor, melynek száma nem fogyatkozik a négy felső osztály egyikében sem. A vezető helyen Jókai történelmi regényei állanak (20 százalék), de jelentős az Egri csillagok olvasóinak száma is (15 százalék), Donászy Buda hőse-nek olvasói elérik May Károly és Verne

rajongóinak számát (egyenként 10–10 százalék). Ámde a detektív-regények falánk kedvelői is vannak ennyien (10 százalék). Kisebb számban olvassák az „Alpesi fény” című könyvet (6), Görög Ferenc magyar történetét (5), Herczeg Ferenc Pogányok c. regényét, Az utolsó mohikán-t, Dumas-tól a Gróf Monte Cristo-t és a Három testőr-t (egyenként 2–2 százalék). Akad olvasója a Toldinak is.

A *hatodik osztályban* Jókai uralkodik. Regényalakjainak meseszerű jellemessége, jósága vagy gonoszsága szerfölött lenyűgözi a tizenhat éves fiú képzeletvilágát. Jókai mellett az olvasmányok már majdnem mind a felnőtt ember olvasmányai, az ifjúság számára írt könyvek elveszítik vonzó erejüket. Jókait mintegy 30 százalék olvassa. Különösképpen az Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán és A köszívű ember fiai népszerűek. Jókai után a ponyva a legnagyobb hódító: a félpengős, világvárosi és detektív-regénysorozatok olvasói a fiuk 12 százalékát teszik ki. Sienkiewicz Quo vadis?-át, Dumas Gróf Monte Cristo-ját, Rákosi Viktor Elnémult harangok c. regényét, Harsányi Ecce homo c. regényes életrajzát, Dosztojevszkij Bűn és bűnhődés-ét, Tóth Tihamér Tiszta férfiúság c. könyvét s A technika vívmányai című könyvét átlag 6–8 százalék olvassa.

A *hetedik osztályban* a mérleg mindinkább a felnőttek olvasmányai felé hajlik. Vannak ugyan még olyanok, akik legkedveltebb olvasmányaikként Verne, May Károly és Donászy regényeit jelölik meg, a többség azonban már kinőtt az ifjúsági regények világából. Arányszámokban beszélni itt már nem is lehet. Ahány fiú, annyi külön ízlés, más és más a kedvenc író és a kedvenc könyv. Legfennebb a leginkább kedvelt írók névsorát adhatjuk. Ezek a következők: Donászy, Filó Károly, Herczeg Ferenc, Jókai, Kästner Erich, Lagerlöf Zelma, Courts Mahler, May Károly, Rachmanova, Rákosi Viktor, Szabó Dezső, Tóth Tihamér, Verne, Zilahy Lajos. Egyik fiú, a legeszebb és a legolvasottabb közöttük, azt írja válaszként: „minden olyan regény vagy novella tetszik, amelyben a főhős erős egyéniség (jó vagy rossz), küzd és eléri a célját”.

A *nyolcadikosok* legkedveltebb olvasmányai között új, az előző osztályokban még nem észlelt jelenség, hogy ketten a költeményeket, különösképpen Petőfi munkáit, minden más írásműnél jobban szeretik, van egy, aki a politikai tárgyú könyveket kedveli, és egy mezőgazdasági könyveket olvas a legszívesebben. A fiuk nagy többsége, olvasmányaik után ítélve, teljes mértékben a felnőttek érdeklődési körében mozog. Öten Jókai, négyen Dumas, hárman Rachmanova, kettő-kettő Gárdonyi és Petőfi, egy-egy pedig Madách, Turgenyev, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Sienkiewicz, Tamási Áron, Pakocs Károly, Tóth Tihamér, Bangha Béla és Zilahy Lajos írásait szerette meg a legjobban.

Írók és művek népszerűsége a diákok körében.

Az író neve vagy a könyv címe	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
	o s z t á l y							
Meséskönyvek								
Robinson				+				
May Károly								
Verne Gyula								
Tamás urfi kalandjai . .								
Gulliver								
Cooper					+			
Pál-utcai fiúk								
Dumas								
Quo vadis?								
Tarzan								
Quadeloupe (Bangha) . .								
Díkens								
Donászy								
Tóth Tihamér								
Jókai								
Arany					+			
Herczeg Ferenc.					+		+	
Gárdonyi								
Kalandor- és detektiv-r.								
Harsányi: Ecce homo..								
Rákosi Viktor								
Dosztojevszkij								+
Rachmanova								
Kästner Erich							+	
Lagerlöf							+	
Szabó Dezső							+	
Zilahy Lajos								+
Petőfi								+
Madách								+
Turgenyev								+
Tolsztoj								+
Tamási Áron								+
Bangha Béla								+

■ jelentékeny rész kedvenc olvasmánya; □ néhány fiú kedvenc olvasmánya; + egy-egy fiú kedvenc olvasmánya.

A DIÁKOK legkedveltebb olvasmányairól nyert képet kiegészítik és értelemmel töltik meg azok a feleletek, amelyeket a következő kérdésre kaptunk: *Miért szeretsz olvasni?*

Az alsóbb osztályokban a felelet egyszerű és magyarázat nélküli: mert szórakoztat, élvezetet nyújt, ismereteimet gyarapítja.

Az ötödikesek javarésze szintén a szórakozást, az élvezetet keresi olvasmányában. Kisebb rész a tudását óhajtja fejleszteni, művelődni akar. „A könyvek megtanítanak élni“ – írja az egyik ötödikes, de későbbi válaszaiból csakhamar kitűnik, hogy olvasmányainak túlnyomó többsége a félpengős és detektív-regények sorából kerül ki. Érdekes, de egyben elszomorító, hogy ilyenek, akik az élet titkait és értelmét a kalandorregényekben vélik felismerni, igen nagy számban találhatók.

A hatodikosok szintén azért szeretnek olvasni, mert szórakoztatja, élvezetet nyújt nekik a könyv tartalma. Igen soknál azonban jellemző a műveltség utáni vágy, kettőt pedig a tudományos érdeklődés serkent az olvasásra.

A hetedikes és nyolcadikos fiuk már változatos feleletekben adnak magyarázatot. „Ismeretekre teszek szert, művelődöm. Szép gondolatokat, stílust sajátítok el. Szórakoztat, gyönyörűséget okoz.“ – írja a legtöbb. „Szeretek olvasni, de nem mindig. Legtöbbször menekülök a könyvekhez. Tudományos könyvek nagyon érdekelnek. Ok: elviselhetetlennek tartom azt az érzést, hogy valamiből analfabéta legyek. Vannak azonban egyes dolgok, amik nem érdekelnek.“ „Ha fáj valami, ha gyötör egy kérdés, vigasztalást egy szép vers elolvasásában találok.“ „Nem tudnám megmondani, hogy miért. Csak azt tudom, hogy ösztönösen vágyódom az olvasás után. Beleélem magam a főhős életébe, ilyenkor valósággal külön élek társaimtól.“ Mások viszont kerülnek a szép irodalmat. Inkább gazdasági (2), tudományos (1) és szociális (1) kérdésekkel szeretnek foglalkozni.

AZ OLVASMÁNYOK elhatározóan befolyásolják a diák gondolkodásmódját. Kerestük ennek is nyomait s feladtuk a kérdést: *Van-e olyan regényalak, akit eszményképül választottál vagy választanál?*

A 10–11 éves fiuk válaszaiból kiderül, hogy 45–50 százalékuk nem áll annyira olvasmányainak hatása alatt, mint képzelnők, eszményképet ezek nem is választottak. A többiekből 25 százalék Robinzon, 20 százalék cserkész, 15 százalék Tarzan, 10–10 százalék indiánharcos, felfedező-kutató, illetőleg Verne 15 éves kapitánya, 5–5 százalék Nemecek, illetve pap, aki Kínába megy és ott kutat – szeretne lenni. Megokolás: mert bátor, ügyes, kitartó, erős, stb.

A 14–16 évesek már nemcsak a testi kiválóságok alapján választják eszményképüket, hanem számbaveszik a regényhős lelki tulajdonait is. A fiuk nagy többségének – e romantikus életkorban – van regényekből választott eszményképe. Robinzon, Tarzan és Old Shaterhand még mindig imponálnak, azonban mellettük a legtöbbnek hazafias, bátor ifjú az eszményképe. Tarzan-

ról az egyik ötödikes így ír: „Valamikor nagyon tetszett nekem, de kiábrándultam belőle, mert sok a valószínűtlen benne.“ Helyét sokaknál Mister Nemere, a „nemeslelkű“ Kárpáthy Zoltán és Timár Mihály vagy Bornemissza Gergely foglalják el. Néhányan, akiket a gyakorlati élet vonz, Edison és Pasteur egyéniségében találnak eszményképet.

A 17–18 évesek egy-két kivételtől eltekintve már nem találnak olvasmányaikban olyan alakot, akit eszményképül választgatnának. Ellenben felsorolnak olyan regényeket, amelynek olvasása „igen nagy hatással“ volt rájuk, néha gondolkodásmódjukat is „gyökeresen megváltoztatta“, a könyv elolvasása óta „más szemzőgből nézem a világot“. Ilyenek elsősorban: Dosztojevskij Bűn és bűnhődés-e, Rachmanova Szerelem, cseka, halál című regénye, Georg Fink Éhes vagyok! c. szociális rajza, Remarque Nyugaton a helyzet változatlan c. háborús leírása, Tóth Tihámér művei, Zilahy Lajos és Erdős Renée regényei s végül Szabó Dezső Elsodort falu-ja. Érdekes, hogy azok, akikre egyetlen olvasott könyv sem volt hatással, azok mind a ponyvát, kalandor- és detektív regényeket olvasók sorából kerülnek ki.

OLVASMÁNYAI MEGVÁLASZTÁSÁBAN a diákot egyrészt külső körülmények, másrészt belső adottságok befolyásolják. A külső befolyásoló körülmények közül a legnagyobb fontosságú kétségkívül az olvasmány beszerzési forrása. *Honnan szerzik be a fiúk olvasmányaikat?* A körkérdésre adott válaszokból megállapítható, hogy

az alsóbb évfolyamok diákja a) az ifjúsági könyvtárból veszi ki; b) barátaitól kapja; c) ajándékként jut hozzá; vagy d) pénzen veszi;

a felsőbb osztályokban, már az ötödik osztályban is, de különösképpen a hatodik, hetedik és nyolcadik osztályban a barátok és az ismerősök a könyv legfőbb forrásai; igen nagy számban vásárolnak is könyvet; ajándékba szintén sokan kapnak olvasnivalót; ám az ifjúsági könyvtárt igénybevevők száma egészen elenyésző.

Jellemző, hogy erre a kérdésre: *Meg vagy-e elégedve az ifjúsági könyvtárral?* – az alsóbb osztályosok majdnem kivétel nélkül igennel, a hatodikosok, hetedikesek, nyolcadikosok határozott nemmel feleltek, az ötödikeseknél pedig megoszlott a vélemény.

Az ok nyilvánvaló. Az ifjúsági könyvtár, mint ifjúsági könyvtáraink javarésze régi, háború előtti könyvekben elég gazdag és így a kisebb diákok szellemi szükségleteinek tökéletesen megfelel, azonban akkor, amikor a diák figyelme hatodikos, hetedikese és nyolcadikos korában a modernebb írók felé irányul, igényeit már többé nem képes kielégíteni. A diák azonban nem hagy fel az olvasással, sőt fokozott mohósággal veti magát az innen-onnan, barátaitól-ismerőseitől összehordott könyvekre, természetesen minden válogatás, a legesekélyebb irányítás és kritika nélkül. Az eredmény nem kétséges. A diák megakad a ponyvánál, amely érdekfeszítő volta miatt nem hagyja figyelmét más felé irányulni,

lassanként ízlésüket átalakítja, gondolkodásmódjukat gyökeresen megváltoztatja, elveszítik munkakedvüket is, tanulmányaikkal nem törődnek, hamis értékelésük alapján minden komoly, céltudatos munkát lebecsülnek, s befolyásolják azokat a társaikat, akik talán fejlettebb kritikai érzékük és értelmességük folytán fiatalos lendülettel szeretnének dolgozni.

Van azonban a diákságnak egy kisebb része, (és ez az értékesebb), amelyet ilyen külső körülmények nem befolyásolnak, belső adottságuknál fogva a ponyvát nem veszik kezükbe. A régi könyvet azonban ezek is csak immel-ámmal fogadják. Az új könyvek felé fordul minden figyelmük. Ez sem minden veszély nélküli.

A fenti ifjúságtanulmány-kísérlettel kapcsolatosan utalhatunk a Tanítás Problémái c. füzet sorozat 14. sz. kiadványára, melyben L. Ujváry Lajos *A mai gyermek és a könyv* címmel 2521 válaszlapon alapján fejtegeti az ifjúság olvasmányainak kérdéseit. E tanulmány végeredményei szerint a megkérdezett magyarországi középiskolások legkedveltebb írói: Gárdonyi, Jókai, May és Verne; érettük rajong a diákoknak több, mint fele: Gárdonyiért 16,2, Jókaiért 14,0, Mayért 10,4, Verne-ért 9,7, négyükért összesen 50,3 százalék Népszerűségüket más íróké meg sem közelíti. A sorrendben nyomban utánuk következőket már jóval kisebb százalék kedveli: Cooper 3,6 Herczeget 2,7, Molnár Ferencet 2,6 Defoe-t 2,5, Mikszáthot, Dumast, Madáchot, Donászyt, Aranyt, Sienkiewiczet, Gulácsyt 1,9–1,4. Dickens-et, Petőfit Rákosi Viktort 1,0–1,0, Sebőköt és Twain-t 0,7–0,7, tizenhatukat együttvéve 26,7 százalék. E húsz író között oszlik meg e szerint a fiúk 77,9 százalékának rokonszenve. A fennmaradó 23,0 százalék érdeklődése már akkora szóródást mutat, hogy jellemzőnek csak egyesekre, de nem csoportokra mondható. A legtöbb művel Verne szerepel. Sorrendben utána May következik, itt azonban a szavazatok túlnyomó többsége már egy műve, a Winneton-ra esik, Cooper művei közül Az utolsó mohikán, Herczegtől a Pogányok, Sienkiewiczétől a Quo vadis? hódít a legjobban. Változik a legkedvesebbnek jelzett mű a korrallal is. Jókaitól a legelső osztályokban csupa elbeszélést találunk, regényeinek uralma a negyedik-ötödik osztályban kezdődik. Egészen különleges a helyzete ebből a szempontból Gárdonyinak. Elsőségét a diákok közti népszerűségben főként az Egri csillagoknak köszönheti. Az egyes művek népszerűsége alapján a Verne-féle tudományos regényt, a Winneton-t, Az utolsó mohikán-t, s a Pál-utcai fiuk-at tekinthetjük e szerint a kis diák, Az új földesúr-at, a Pogányok-at, a Fekete völgyeket-et s a Az ember tragédiáját pedig a felső osztályosok tipikus olvasmányainak. Valamennyi fölött és előtt áll az Egri csillagok, a magyar fiúnak középiskolás pályája elejétől csaknem végig legeslegkedvesebb könyve.

Részletes fejtegetés és összehasonlítások után a szerző felteszi a kérdést: mi vizsgálatos s mi elszomorító a vázolt helyzetben? „Örvendtes mindenekelőtt, hogy fiaink túlnyomó többségének ízlése a sokfelől fenyegető kísértések ellenére sem romlott meg. Geothét igazolja válogatása: „A gyermeknek“ valóban „a legjobb épp elég jó!“ Megszívlelendő tanulság azok számára, akik még mindig azt vallják, hogy jó ifjúsági író közepes tehetség is lehet“. – „Határozottan aggasztó mozzanat a téveszmékből telített ifjúsági könyveknek, nem különben a férc- és szennyműveknek egyelőre még kiderítetlen mérvű, de a jelek szerint kétségtelenül növekvő hódítása.“ „A legelszomorítóbb jelenség... az irányításnak... többrendbeli hibája és fogyatékos-sága... A végletek uralkodnak: egyfelől maradiság, másfelől túlzott haladás vágy.“

A szerző külön fejezetben és részletesen foglalkozik az olvasmányok mennyiségével is. A megkérdezett diákok havonta 18.816 könyvet olvasnak el. Havonta az első osztályban 7,3, a másodikban 7,3, a harmadikban 8,2, a negyedikben 7,8, az ötödikben 7,9, a hatodikban 8,2, a hetedikben 7,4, a nyolcadikban 6,5, átlagban tehát 7,6 könyv esik egy tanulóra.*

Mindazoknak, akik e kérdéssel foglalkozni kívánnak hangsúlyosan ajánljuk ezt a kis munkát: szempontokkal és módszerekkel ismertet meg, sőt az ifjúság olvasmányainak irányítását illetően is igen fontos tanácsokkal szolgál. Máskülönbén a mi kitűnően szerkesztett nevelésügyi folyóiratunk, az *Erdélyi Iskola* is állandóan felszínen tartja ezt a kérdést.

(Szerk.)

Ha hiányzik a kellő irányítás, súlyos következményekkel járhat ez is.

Mi a teendő? Egy középiskola adataiból igazán nagy melegség volna általánosítani. A kolozsvári intézetek s legalább két vidéki középiskola egységes feldolgozása volna szükséges. Ámde így is van egy néhány tanulság a mai adatgyűjtő kísérletünkben is. Az ifjúsági könyvtárak reformja, s az olvasás mennyiségének és minőségének irányítása általában mindenütt megoldatlan kérdés. Itt nyílnak az első tennivalók.

LAZÁNYI ENDRE.